

УДК 342.9:347(77+78)

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.27>**Олена Коротун,**

канд. юрид. наук, докторант

Науково-дослідного інституту публічного права

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ОБОРОТУ ТА ПОСЛУГ

У статті досліджуються роль адміністративного права в адміністративно-правовому регулюванні засобів індивідуалізації (торговельні марки, географічні зазначення, комерційні найменування) учасників господарського обороту, товарів та послуг. Звертається увага на відсутність наукових досліджень з вибраної тематики, розкривається поняття та зміст адміністративно-правового регулювання та надається авторське визначення адміністративно-правового регулювання засобів індивідуалізації.

Ключові слова: правове регулювання, суспільні відносини, охорона, засоби індивідуалізації, адміністративно-правове регулювання, товари, послуги.

Вступ. Предмет адміністративного права охоплює широкий комплекс суспільних відносин, має тісний зв'язок з усією системою національного права, поширюється на різноманітні сфери впливу, в тому числі й сферу охорони об'єктів права інтелектуальної власності. Беручи до уваги важливість і проблемність питання охорони права власності, варто зазначити, що осторонь цих питань не могла залишитися юридична наука, вітчизняні вчені – представники різних галузей права. Одним із перших, хто досліджував питання адміністративно-правового захисту прав власності в умовах розвитку соціальних і ринкових відносин, є О. І. Нікітенко. Серед праць за суміжною тематикою необхідно відзначити доктринальні положення В.В. Галуцька, О.В. Кульчицької, І.О. Личенка, А.Г. Майданевича, Г.С. Римарчука, О.П. Світличного, О.В. Тандира, А.В. Чукаєвої та ін. Завдяки доробку вказаних та інших учених було розкрито розуміння адміністративно-правового регулювання, створено теоретичну базу охорони та захисту об'єктів права інтелектуальної власності. Зі спеціальних праць, що деякою мірою пов'язані з нашим дослідженням, треба виділити монографічні праці П.С. Берзіна та А.О. Кодинця.

Не заперечуючи вагомості внеску вказаних вчених, слід констатувати, що на тепер в Україні бракує окремого наукового дослідження, присвяченого адміністративно-правовому регулюванню охорони засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг. Відсутність теоретичних узагальнень та відповідних практичних реко-

мендацій негативно впливають на формування та розвиток науки адміністративного права. Відповідно, з огляду на відсутність основоположної теорії адміністративно-правового регулювання охорони засобів індивідуалізації, сучасне бачення розвитку суспільних відносин у досліджуваній галузі до цього часу так і не отримало свого наукового втілення, що й зумовлює актуальність цієї статті.

Метою цієї статті є дослідження та розкриття ролі державно-владного впливу на охорону засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг від їх незаконного використання.

Результати дослідження. У сучасних умовах, коли декілька суб'єктів господарської діяльності виробляють одну й ту саму продукцію, надають послуги одного виду, які можуть бути різні як за ціною, так і за якістю, надають споживачеві можливість відрізнити одні й ті самі товари або послуги, що виробляються або надаються різними суб'єктами господарювання, за допомогою засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг. Такими засобами індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг є торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування, кваліфіковане (географічне) зазначення походження товару [1, с. 196]. Разом із тим діяльність окремих суб'єктів господарювання спрямовується не на задоволення зростаючих потреб людини, суспільства, держави, а, навпаки, на особисте, як правило, незаконне збагачення за рахунок

порушення прав та законних інтересів інших учасників господарської діяльності. Наслідки цього процесу не обмежуються сферою господарської діяльності, а впливають на інші сфери суспільного життя, істотно позначаючись на ефективності функціонування механізму ринкової економіки держави взагалі та механізму захисту інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності людини, зокрема [2, с. 3].

Необхідність розробки та впровадження дієвих правових механізмів охорони засобів індивідуалізації, наукового аналізу теоретичних та практичних аспектів реалізації та захисту прав їх суб'єктів спричиняється також нагальною потребою гармонізації українського законодавства з міжнародно-правовими нормами у галузі охорони інтелектуальної власності, що є необхідною передумовою реалізації проголошеного курсу інтеграції до міжнародних та європейських інституцій [3, с. 3].

Охорона засобів індивідуалізації здійснюється нормами приватного і публічного права, провідну роль серед яких відіграє цивільне й адміністративне право – дві фундаментальні галузі національного права. Усе це дістає відображення у диспозитивному та імперативному методи правового регулювання, які являють собою найтипівіші прийоми правового регулювання у досліджуваній галузі. Проте було б спрощенням обмежитися тільки згадуванням галузей права. Юридичну першооснову в правовому механізмі охорони засобів індивідуалізації, як і інших галузей національного права, становить конституційне право.

Як стверджують В.В. Башкатова та О.П. Свігличний, у нинішній міжнародній доктрині ступінь охорони та захисту конституційних прав і свобод особи є важливим показником досягнутого державою рівня встановлених міжнародних стандартів поведінки з людьми. В Україні на тлі глибоких соціально-економічних, політичних, ідеологічних і культурних перетворень створення належних умов для реального здійснення кожним своїх суб'єктивних прав є актуальною теоретичною та практичною проблемою. Вона потребує відповідних науково-теоретичних досліджень, у центрі яких має бути комплекс взаємопов'язаних соціальних та юридичних чинників [4, с. 156].

Специфічність засобів індивідуалізації потребує дієвого правового регулювання. Досліджуючи питання стосовно сутності адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони засобів індивідуалізації, насамперед слід виходити з наявних у теоретико-правовій науці уяв-

лень щодо такого складного і багатогранного явища правової дійсності, як адміністративно-правове регулювання взагалі, яке у свою чергу є видовим поняттям стосовно родового поняття «правове регулювання».

У найбільш загальному вигляді під правовим регулюванням (від лат. *regulare* – «спрямування», «впорядкування») розуміють один з основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою впорядкування їх в інтересах людини, суспільства і держави [5, с. 40].

Одним із перших учених, хто розглянув та навів сутність правового регулювання та його механізм, був С.С. Алексеев, який визначав цей термін як «здійснюваний за допомогою правових засобів (юридичних норм, індивідуальних приписів, правовідносин тощо) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини» [6, с. 226].

Правове регулювання охоплює різні сторони суспільного життя, а юридичної форми набувають основні й найважливіші види суспільних відносин у різних сферах людської діяльності, які потребують не просто законодавчої форми, а її змістовної правової наповненості. У цьому плані спеціальні юридичні знання про особливості та прояви права, правового регулювання й забезпечення, що досягаються правознавством, дають змогу краще розібратися в тих соціальних процесах, які зазнають юридичного впливу з боку держави та вимагають свого юридичного впорядкування з одночасним наповненням його правовим змістом [7, с. 32].

Адміністративно-правове регулювання є складним явищем, яке в сучасних умовах трансформаційних перетворень у суспільстві наповнюється новим змістом, а отже, як наукова категорія активно досліджується вченими-адміністративістами, що зумовлено різновекторністю поглядів на такі явища, як «правове регулювання», «механізм правового регулювання», «адміністративно-правові засоби», і потребує постійного осмислення.

Так, В.В. Галуцько під адміністративно-правовим регулюванням розуміє цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадського суспільства та держави [8, с. 242]. Майже аналогічне визначення вказаного поняття надає В.І. Теремецький [9, с. 53] та інші науковці.

Разим із тим дослідники у визначенні поняття адміністративно-правового регулювання виходять зі специфіки об'єкта

регулювання. З урахуванням нормативно-правового регулювання та доктринальних підходів до розуміння понять «правовий механізм», «правове регулювання, Н.В. Волк та О.П. Світличний під адміністративно-правовим регулюванням фармацевтичної галузі розуміють законодавчо встановлену сукупність адміністративно-правових засобів, які застосовують уповноважені органи публічного управління, їх посадові особи з метою упорядкування суспільних відносин у фармацевтичній галузі [10, с. 39].

На думку І.А. Городецької, сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу виявляється крізь призму співвідношення потреб (інтересів) суб'єктів цих відносин (які можливо задовольнити завдяки інструментарію адміністративно-правового регулювання) і мети адміністративно-правового регулювання, за умови кореляції останньої із загальною метою правового регулювання розглядуваних суспільних відносин [11, с. 64].

Отже, дослідження адміністративно-правового регулювання засобів індивідуалізації здійснюється крізь призму правового впливу, що чиниться за допомогою правових засобів з метою задоволення потреб всіх учасників суспільних відносин.

Засоби індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг охоплюють широке коло різноманітних організаційних, правових, економічних та інших суспільних відносин, які охороняються державою. Ця галузь є надзвичайно чутливою, оскільки відображає відносини між суб'єктами адміністративного права: власні права і інтереси правовласників; індивідуальні потреби господарюючих суб'єктів; права і законні інтереси споживачів; загальний публічний інтерес держави. У цих відносинах задіяно широке коло уповноважених суб'єктів публічної адміністрації (законодавчих, виконавчих, судових), за допомогою адміністративно-правового регулювання відносини між суб'єктами адміністративного права набувають певної правової форми.

Аналіз останніх доробок свідчить, що у контексті загального правового регулювання суспільних відносин адміністративно-правове регулювання слід розглядати як у широкому, так і у вузькому його значенні. У широкому значенні адміністративно-правове регулювання охоплює дію норм адміністративного права, пов'язаних з потребою здійснювати певний вплив на регульовані суспільні відносини, тоді як вузьке розуміння дає змогу чіткіше відобразити характер

адміністративно-правового регулювання конкретного об'єкта регулювання.

Беручи до уваги те, що вектор соціально-економічного розвитку сьогодні не можливий без охорони прав власності, а також з огляду на те, що саме наука вітчизняного адміністративного права з моменту свого утвердження нерозривно пов'язується із забезпеченням та охороною прав і свобод громадян та виконання ними обов'язків [12, с. 26], провідну роль в адміністративно-правовому регулюванні охорони засобів індивідуалізації від незаконного використання відіграє адміністративне право, яке, зберігаючи своєрідність, виражену в його предметі й методі, тісно взаємодіє практично зі всіма галузями права. Характеризуючи цю взаємодію, треба мати на увазі, що право охоплює своїм регулятивним впливом найрізноманітніші галузі та сфери суспільного життя [8, с. 40].

Відзначаючи важливість норм адміністративного права в регулюванні відносин у галузі охорони засобів індивідуалізації від незаконного використання, варто наголосити, що спеціальними нормативними актами в правоохоронному механізмі у даній галузі є Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», Закон України «Про охорону прав на зазначення походження». Суттєвий вплив на правову охорону засобів індивідуалізації мають норми Цивільного та Господарського кодексів України, водночас, урахувавши предмет і основний метод галузі адміністративного права, можемо констатувати, що адміністративно-правове регулювання є характерним для адміністративно-правової регламентації, зафіксованої насамперед у нормах адміністративного законодавства (КУпАП, Митному кодексі України), а також спеціальних законах, норми яких охоплюють сферу правового регулювання засобів індивідуалізації. Зокрема, це стосується дотримання підпорядкованими суб'єктами установлених в адміністративно-правових нормах правил поведінки, реалізації владної компетенції суб'єктами публічної адміністрації тощо.

Спеціальні закони та кодифіковані законодавчі акти визначають правові засади охорони суб'єктивних прав правовласників засобів індивідуалізації, права та інтереси інших учасників господарського обороту, товарів та послуг, а також встановлюють як загальні правові засади охорони, так і спеціальні вимоги захисту, включаючи спеціальні правові положення щодо охорони окремих засобів індивідуалізації (торговельних марок, географічних зазначень, комерційних найменувань).

Оскільки правове регулювання засобів індивідуалізації здійснюється за допомогою певних правових механізмів, невід'ємним складником адміністративно-правового регулювання є правовий механізм такого регулювання.

У спеціальній літературі ми можемо знайти різні визначення цього поняття, проте варто погодитися, що термін «механізм» слід розглядати в самому широкому його значенні, що передбачає: 1) складність його внутрішньої будови; 2) системність, узгодженість організації його елементів (компонентів); 3) здатність до динаміки, визначеного цілеспрямованого функціонування; 4) його схильність до самоорганізації або зовнішнього управління [13, с. 18].

Правовий механізм регулювання охорони суб'єктивних прав правовласників засобів індивідуалізації, прав та інтересів інших учасників господарського обороту, товарів та послуг містить у собі ті складові елементи, що забезпечують учасникам правовідносин: підстави виникнення (набуття) права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації; охорону майнових і особистих немайнових прав; способи використання і наслідки використання засобів індивідуалізації; захист учасників правовідносин у галузі засобів індивідуалізації господарського обороту, товарів та послуг у разі їх незаконного використання.

У науці адміністративного права є різні визначення категорії «механізм адміністративно-правового регулювання». На нашу думку, найбільш повно розкрила його Т.О. Коломоєць, яка під механізм адміністративно-правового регулювання розуміє сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права, виокремлюючи в механізмі адміністративно-правового регулювання два складові частини: органічну та функціональну. До органічних складників механізму адміністративно-правового регулювання належать:

1. Норми права – загальнообов'язкові правила поведінки, встановлені з метою регулювання суспільних відносин.

2. Акти реалізації норм права – процес фактичного втілення в життя приписів правових норм через поведінку суб'єктів адміністративного права.

3. Правові відносини – вольові суспільні відносини, що виникають на основі норм права.

Функціональними складниками механізму адміністративно-правового регулювання є юридичний факт, правова свідомість суб'єктів адміністративно-правового

регулювання, законність, акти тлумачення норм права, акти застосування норм права [14, с. 23-24, с. 68].

Якщо говорити про адміністративно-правовий механізм охорони правовідносин у галузі засобів індивідуалізації господарського обороту, товарів та послуг, то необхідно зазначити, що такий механізм охоплює сукупність правових засобів, включаючи нормативний, процедурний та правозастосовний рівень охорони суб'єктів цих правовідносин.

Водночас в адміністративно-правовому регулюванні суспільних відносин у галузі охорони засобів індивідуалізації від їх незаконного використання є значна кількість прогалин та суперечностей, незбалансованість законодавства, відсутність системних підходів до адміністративно-правової охорони. Зокрема, нині на неналежному рівні нормами адміністративного законодавства не забезпечується охорона географічних зазначень та комерційних найменувань, що спричиняється відсутністю вказаних засобів індивідуалізації в диспозиції ст. 51-2 КУпАП. Крім того, норми чинних законів не приведені у відповідність до кодифікованих правових актів.

Висновки

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можемо дійти висновку, що адміністративно-правове регулювання у досліджуваній галузі виступає складовою частиною загально-державної управлінської діяльності.

Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони засобів індивідуалізації від їх незаконного використання – це впорядкований, цілеспрямований вплив держави на відносини, що складаються в процесі створення, використання та охорони засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг і полягає в організації ефективної діяльності господарюючих суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності : підручник. 2-ге вид., змін. і доп. Київ : НУБіП України, 2017. 355 с.

2. Берзін П. С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України : автор. дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2004. 22 с.

3. Кодинець А.О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг у цивільному праві України : автор. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 20 с.

4. Башктова В. В., Світличний О. П. Роль адміністративного права України в захисті прав і

законних інтересів людини і громадянина : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2016. 203 с.

5. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1999. Т. 2. 743 с.

6. Проблемы теории государства и права : учебник / под ред. С. С. Алексеева. Москва : Юрид. лит., 1987. 448 с.

7. Ярмачі Г. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: монографія. Одеса. юрид. літ. 2006. 366 с.

8. Адміністративне право України : навчальний посібник : у 2-х т. / Галуцько В.В., Олефір В.І., Пихтін М.П. та ін. / за заг. ред. В.В. Галуцька. Херсон : ПАТ «Херсонська миська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.

9. Теремецький В. І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2012. № 1. С. 50-54.

10. Волк Н. В., Світличний О. П. Адміністративно-правове регулювання фармацевтичної діяльності в Україні: шляхи вдосконалення : монографія. Київ : НУБіП України, 2018. 185 с.

11. Городецька І.А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права*. 2016. № 1. С. 60-66. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_12.pdf

12. Адміністративне право України : підручник / Битяк Ю.П., Гаращук В.М., Дьяченко та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

13. Кривицький Ю. В. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 260 с.

14. Адміністративне судочинство України : підручник / за заг. ред. Т.О. Коломосьць. Київ : Істина, 2008. 216 с.

В статье исследуется роль административного права в административно-правовом регулировании средств индивидуализации (торговые марки, географические указания, коммерческие наименования). участников хозяйственного оборота, товаров и услуг. Обращается внимание на отсутствие научных исследований по выбранной тематике, раскрывается понятие и содержание административно-правового регулирования и предоставляется авторское определение административно-правового регулирования средств индивидуализации.

Ключевые слова: правовое регулирование, общественные отношения, охрана, средства индивидуализации, административно-правовое регулирование, товары, услуги.

The article examines the role of administrative law in the administrative and legal regulation of means of individualization (trademarks, geographical indications, commercial names) of participants in economic turnover, goods and services. Attention is drawn to the lack of scientific research on selected topics, the concept and content of administrative and legal regulation are revealed and the author's definition of administrative and legal regulation of means of individualization is provided.

Key words: legal regulation, social relations, protection, means of individualization, administrative-legal regulation, goods, services.